

اقتصاد دانش محور عینیت اقتصاد دایره‌ای

www.ketab.ir

مؤلفین:

دکتر فاطمه شهدکار

دکتر تقی ترابی

سردرشناسیه	: شهیدگار، فاطمه، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: اقتصاد دانش محور عینیت اقتصاد دایره ای/ مؤلفین فاطمه شهیدگار، تقی ترابی -
مشخصات نشر	: تهران: معاد اندیشه، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۹۱ص.
شابک	: 978-622-231-811-6
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابخانه.
موضوع	: اقتصاد دانش بنیان Knowledge economy مدیریت صنعتی -- جنبه های زیست محیطی Industrial management - Environmental aspects مسئولیت اجتماعی کسب و کار Social responsibility of business توسعه پایدار -- جنبه های اقتصادی Sustainable development - Economic aspects
شناسه افزوده	: ترابی، تقی، ۱۳۲۲ -
رده بندی کنگره	: HD۲۰/۲
رده بندی دیویی	: ۶۵۸/۴۰۲۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۶۹۴۸۲۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیا

Mlaadpub.ir

عنوان کتاب: اقتصاد دانش محور عینیت اقتصاد دایره ای

مؤلفین: دکتر فاطمه شهیدگار - دکتر تقی ترابی

ناشر: معاد اندیشه

طراح جلد: شکوفه احمدی

صفحه آرا: مانده طومار

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۶۵۰/۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۳۱-۸۱۱-۶

تلفن انتشارات: ۰۹۱۲۵۱۲۰۰۶۷ - ۰۲۱۶۶۰۱۷۴۴۸ - ۰۲۱۶۶۰۱۴۷۹۷

همه ی حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ است.

تکثیر و انتشار این اثر به هر صورت، از جمله بازنویسی، فتوکپی، ضبط الکترونیکی

و ذخیره در سیستم های بازیابی و پخش، بدون دریافت مجوز کتبی و قبلی از مولف

به هر شکلی ممنوع است.

این اثر تحت حمایت «قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان ایران» قرار دارد

پیش گفتار

در دهه‌های اخیر شاهد رشد بی سابقه‌ای در سمت تقاضا برای منابع طبیعی و مواد حاصل از آنها بوده ایم. در سال ۲۰۱۱ حدود ۸۰ میلیارد تن مواد معدنی، سوخت‌های فسیلی و زیست توده وارد اقتصاد جهانی شد که این رقم با رشد جمعیت و بهبود استانداردهای زندگی ممکن است افزایش یابد. مدل‌سازی سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۱ (OECD) نشان می‌دهد که مصرف منابع بر این منوال تا سال ۲۰۶۰ ممکن است به بیش از دو برابر برسد.

ادامه روند کاهش منابع طبیعی این سیاره پیامدهای اقتصادی و زیست‌محیطی به همراه خواهد داشت. اولاً، استخراج مداوم سنگ‌های معدنی، ذخایر سوخت‌های فسیلی و زمین‌های کشاورزی، فشار مضاعفی را بر قیمت منابع تحمیل خواهد کرد که این امر نیز به نوبه خود بر دسترسی به منابع و توسعه اقتصادی تأثیر می‌گذارد. دوماً، کاهش منابع در بعضی از کشورها و در نتیجه فزونی آن در سایر کشورها، سبب افزایش شوک‌هایی در زمینه جغرافیای سیاسی در تامین منابع تولید می‌گردد. سوماً، فشارهای زیست‌محیطی مرتبط با استخراج، مصرف و دفع منابع طبیعی احتمالاً با تأثیرات منفی بر کیفیت زندگی و همچنین رشد اقتصادی در آینده همراه خواهد بود.

در سالهای اخیر میزان علاقه مندی به مطالعه در زمینه چگونگی تفکیک فعالیت‌های اقتصادی در استفاده از منابع طبیعی و تأثیرات زیست‌محیطی آنها افزایش یافته است. بهینه سازی بهره‌وری منابع و انتقال به اقتصاد دایره‌ای، از راهکارهای اصلی پیش رو هستند. بدین منظور بسیاری از کشورها با تفکر اقتصاد دایره‌ای در سطح کلان، برنامه‌هایی مانند بهره‌وری منابع و یا نقشه راه‌های مدیریت مواد پایدار را راه اندازی کرده‌اند. بهره‌وری منابع همچنین در

^۱The Organisation for Economic Co-operation and Development: سازمان همکاری و توسعه اقتصادی

برنامه‌های G7^۱ و G20^۲ گنجانده شده است و از اهمیت ویژه‌ای در برنامه ۲۰۳۰ توسعه پایدار برخوردار است.

در عمل، عملیات تفکیک اقتصادی می‌تواند از چندین مسیر از جمله بهبود بهره‌وری در سطح بنگاه و تغییر به سمت خدمات دنبال شود. با این وجود، دستیابی به پیشرفت واقعی مستلزم آن است که حالت‌های سبزتر تولید و مصرف توسعه یابند- که از آن به عنوان مدل‌های کسب و کار دایره‌ای در این کتاب ذکر می‌شود- و جایگاه بیشتری در اقتصاد ما کسب کنند. بعید است که با مدل خطی سنتی استخراج منابع، مالکیت محصول و دفع نهایی، به آینده پایداری که مطلوب نظر ماست، دست یابیم. این کتاب با استفاده از گزارشات کارگروه کمیته سیاست محیط زیست در زمینه بهره‌وری منابع و پسماند به ویژگی‌های کلیدی، مقیاس‌پذیری بالقوه و تأثیرات احتمالی زیست‌محیطی پنج مدل کسب و کار دایره‌ای پرداخته است. در این رویکرد، استفاده از مواد تجدید پذیر در ساخت، بازیافت و تولید مجدد محصولات منقرض شده و اشتراک و اجاره دارایی‌های موجود در نظر گرفته شده است. این کتاب با شناسایی عواملی که در حال حاضر مانع از پذیرش گسترده تر مدل‌های کسب و کار دایره‌ای شده اند، می‌تواند به حمایت از تلاش‌های سیاستگذاری برای انتقال به یک اقتصاد کارآمدتر و مدورتر کمک کند.

مدل‌های دایره‌ای تولید و مدل‌های کسب و کار مربوط به آن، بیانگر فعالیت‌های کلیدی است که می‌تواند انتقال به یک اقتصاد کارآمدتر منابع را تحقق بخشد. در مورد نوع شناسی یک مدل کسب و کار دایره‌ای، اجماع مشخصی وجود ندارد. با این حال، یکی از جنبه‌های کلیدی تعریف آن، مصرف نسبتاً کم آنها از منابع طبیعی است که نه تنها از پیشرفت سطح امکانات در بهره‌وری مواد بلکه همچنین از تغییرات اساسی در الگوهای تولید و مصرف حاصل می‌شود.

^۱ گروه ۷ (G7)، نشست وزیران اقتصاد هفت کشور صنعتی است. این نشست در سال ۱۹۷۵ با حضور شش کشور: آلمان، فرانسه، ایتالیا، ژاپن، بریتانیا و ایالات متحده آمریکا تشکیل گردید. بعدها کانادا نیز به این گروه پیوست.

^۲ گروه ۲۰ (G20): یا گروه بیست اقتصاد بزرگ گروهی متشکل از وزرای اقتصاد (دارائی) و مسولان بانک‌های مرکزی بیست اقتصاد برتر دنیا است. گروه ۲۰ متشکل از قدرتمندترین کشورهای جهان در زمینه اقتصاد است که در مجموع ۸۵ درصد کل اقتصاد جهانی و دو سوم جمعیت جهان را در بر دارند.

به عنوان مثال، به جای استفاده از ورودی‌های منابع طبیعی با کارایی بیشتر، از تولید انرژی تجدیدپذیر و تولید مواد خام ثانویه حاصل از آنها استفاده می‌کنند.

مدل‌های دایره‌ای تولید و مدل‌های کسب و کار، اساساً روش‌های متفاوتی برای تولید و مصرف کالاها و خدمات را شامل می‌شوند. تولید مواد اولیه از پسماند، استفاده مجدد، تعمیر یا بازسازی محصولات ناخواسته یا آسیب دیده و اشتراک محصولات موجود در حال حاضر فقط سه نمونه از آنها است. همه این فعالیت‌ها لزوماً جدید نیستند، اما بسیاری از آنها در پاسخ به تحولات فناوری، شهرنشینی، افزایش ریسک عرضه و تحولات ترجیحی مصرف‌کننده، بصورت گسترده‌تر ظاهر می‌شوند. برای سیاست‌گذاران، این تحولات سؤال‌های بسیاری ایجاد می‌کند. کدام مدل‌های کسب و کار از دیدگاه اقتصاد دایره‌ای بیشترین اهمیت را دارند؟ پتانسیل مقیاس‌پذیری آنها چیست؟ نتایج زیست‌محیطی که می‌توان از آنها انتظار داشت، چگونه است و کدام یک از آنها می‌توانند از سیاستگذاری مقیاس بالا برخوردار شوند؟ و سرانجام، چه اقدامات سیاسی می‌تواند به تسریع در مقیاس‌بندی مطلوب ترین مدل‌های کسب و کار کمک کند؟

در دنیای امروز، مسائل پایداری به طور فزاینده‌ای ضرورت دارد و رویکردهای مختلفی برای تعریف آن وجود دارد که همگان بر مفهوم جهت‌گیری در آینده توافق دارند. اقتصاد پایدار معمولاً مبتنی بر ایده بهره‌وری منابع است. روند توسعه اقتصاد دانش‌محور، شکل‌گیری اقتصاد دانشی است که به معنای آغاز مرحله جدیدی در توسعه اقتصاد جهانی است. دستیابی به اقتصاد دانش بنیان مستلزم گذار از درک مادی اقتصاد به اقتصادی است که از پتانسیل نوآوری، سرمایه انسانی، دانش و فناوری‌های جدید بهره‌برداری می‌کند. پتانسیل فکری حاصل از رشد سرمایه انسانی و مهارت‌های مناسب نیروی کار و همچنین رقابت فزاینده در زمینه نوآوری، به طور قابل توجهی بر توسعه پایدار اقتصادهای امروز تأثیر می‌گذارد. اما بدون اجرا و پیاده سازی مدل‌های کسب و کار دایره‌ای، اقتصاد دانش‌محور نمی‌تواند از حداکثر پتانسیل خود در جهت بهره‌وری منابع و رشد و توسعه اقتصاد استفاده کند. با بهره‌گیری از استراتژیهای اقتصاد دایره‌ای و استفاده از تفکر دانشی آن، بنگاه‌های دانش‌بنیان می‌توانند علیرغم حفظ محیط زیست و ایجاد مشارکتهای فعال اجتماعی یک مزیت رقابتی پایدار برای خود کسب کنند.

این کتاب با ترسیم رویکردی از مطالعات موجود در مورد مدل‌های کسب و کار دایره‌ای، سعی در شفاف سازی مفاهیم، چالش‌ها و فرصت‌های حاصل از آن دارد که بتواند گامی موثر برای ارتقای اقتصاد دانش محور باشد.

فصل اول تعاریف اقتصاد دایره‌ای و مفاهیمی چون پایداری، ارزش و لزوم انتقال به یک اقتصاد مدورتر و کارآمدتر را تشریح می‌کند.

فصل دوم یک نوع شناسی از پنج مدل اصلی کسب و کار دایره‌ای را معرفی می‌کند و برخی از ویژگی‌های مشترک آنها و محرک‌هایی را برای پذیرش آن بیان می‌کند.

فصل سوم از مثال‌های شناخته شده ای برای ارائه رویکرد در مورد نفوذ فعلی بازار و مقیاس‌پذیری بالقوه هر یک از مدل‌های اصلی کسب و کار استفاده می‌کند.

فصل چهارم به تأثیرات زیست‌محیطی که می‌تواند ناشی از ظهور گسترده مدل‌های کسب و کار دایره‌ای باشد، پرداخته است. این موضوع بیشتر به تحقیقات مربوط به مطالعات ارزیابی چرخه عمر محصول می‌پردازد و در این حال اهمیت مکانیسم‌های اقتصادی را نیز برجسته می‌کند.

فصل پنجم به طور خلاصه اقدامات سیاستی را که می‌تواند برای ترویج و توسعه گسترده تر مدل‌های کسب و کار دایره‌ای مطلوب باشد ارائه می‌دهد.

و در آخر فصل ششم به مباحث مربوط به مفاهیم دانش، تعاریف و مبانی اقتصاد دانش محور و ارتباط آن با اقتصاد دایره ای می‌پردازد.

امید است این تلاش اندک، مقبول جامعه فهیم ایرانی در حوزه دانشگاهی و کسب و کار قرار گیرد و گامی هرچند کوچک اما تاثیرگذار در فرایند اجرا و پیاده سازی اقتصاد دایره‌ای در کشورمان و ارتقا و توسعه اقتصاد دانش محور باشد.

دکتر فاطمه شهدکار

دکتر تقی ترابی

فهرست مطالب

فصل اول: گذار از اقتصاد خطی به اقتصاد دایره‌ای	۱۷
۱-۱ مقدمه	۱۷
۲-۱ انگیزه توسعه مدل‌های کسب و کار اقتصاد دایره‌ای	۲۲
۳-۱ اقتصاد خطی	۲۷
۴-۱ توسعه پایدار و پایداری شرکت	۳۰
۵-۱ انتقال از اقتصاد خطی به اقتصاد دایره‌ای	۳۸
۶-۱ مفهوم اقتصاد دایره‌ای	۴۰
۷-۱ ریشه اقتصاد دایره‌ای	۴۵
۸-۱ منطق تغییر ارزش آفرینی	۵۲
۸-۱-۱ تغییر ارزشها و نقش سازمانها	۵۳
۹-۱ نظریه‌های ایجاد ارزش برای اقتصاد دایره‌ای	۵۵
۱۰-۱ ارزش‌های چندگانه و ریشه‌های آن در نظریه دینفعان	۵۷
نتیجه‌گیری	۶۲
منابع	۶۴
فصل دوم: مدل‌های کسب و کار دایره‌ای	۷۵
۱-۲ مدل‌های کسب و کار	۷۶
۱-۱-۲ مدل‌های کسب و کار عمومی	۷۷
۲-۱-۲ مدل‌های کسب و کار اقتصاد دایره‌ای (CEBM)	۸۱
۲-۲ منطق ایجاد ارزش در مدل‌های کسب و کار دایره‌ای	۸۳
۳-۲ اجزای ساختاری مدل‌های کسب و کار دایره‌ای	۸۷
۳-۲-۱ ترکیب و پیکربندی عناصر سازنده سازمانی	۹۱

۴-۲	جمع آوری و تجزیه و تحلیل عناصر سازنده و ساختارها.....	۹۳
۵-۲	نوع شناسی مدل های کسب و کار دایره ای.....	۹۶
۶-۲	ویژگی های مدل کسب و کار دایره ای فردی.....	۱۰۱
۱-۶-۲	مدل های عرضه دایره ای.....	۱۰۱
۲-۶-۲	مدلهای بازیابی منابع.....	۱۰۳
۳-۶-۲	مدل های تمديد عمر محصول.....	۱۰۵
۴-۶-۲	مدل های اشتراك گذاري.....	۱۱۰
۵-۶-۲	مدل های سیستم خدمات محصول.....	۱۱۳
۷-۲	محرکهای اتخاذ مدل کسب و کار دایره ای به طور کلی تر.....	۱۱۷
۱-۷-۲	شیوه های سنتی "خطی" تولید: ریسک های کسب و کار در حال ظهور.....	۱۱۸
۲-۷-۲	فناوریهای نوظهور به عنوان محرک برای اتخاذ شیوه های دایره ای تولید.....	۱۱۹
	نتیجه گیری.....	۱۲۰
	منابع.....	۱۲۲
	فصل سوم: مقیاس فعلی و مقیاس پذیری بالقوه مدل های کسب و کار دایره ای.....	۱۲۷
۱-۳	مقدمه.....	۱۲۸
۲-۳	مدل های کسب و کار بازیابی منابع: نمونه بازیافت فلزات.....	۱۲۹
۱-۲-۳	نفوذ بازار فعلی.....	۱۲۹
۲-۲-۳	مقیاس پذیری آینده.....	۱۳۱
۳-۳	مدل های افزایش عمر محصول: نمونه ای از تولید مجدد.....	۱۳۳
۱-۳-۳	نفوذ بازار فعلی.....	۱۳۳
۲-۳-۳	مقیاس پذیری آینده.....	۱۳۵
۴-۳	مدل های به اشتراك گذاري: مثالی از محل اقامت کوتاه مدت.....	۱۳۷
۱-۴-۳	نفوذ در بازار فعلی.....	۱۳۷
۲-۴-۳	مقیاس پذیری آینده.....	۱۳۹
۵-۳	سیستم های خدمات محصول: نمونه ای از سیستم های خدمات محصول کاربر محور- حمل و نقل.....	۱۴۳
۱-۵-۳	نفوذ در بازار فعلی.....	۱۴۳
۲-۵-۳	مقیاس پذیری آینده.....	۱۴۵

۱۴۷.....	نتیجه گیری.....
۱۵۲.....	منابع.....
۱۶۹.....	فصل چهارم: تأثیرات زیست محیطی مدل های کسب و کار دایره ای.....
۱۷۰.....	۱-۴ مقدمه.....
۱۷۲.....	۲-۴ رویکردهایی از مفهوم پلکان دایره ای.....
۱۷۵.....	۳-۴ رویکردهایی از مطالعات ارزیابی چرخه عمر (LCA).....
۱۷۷.....	۱-۳-۴ مدل های کسب و کار تأمین دایره ای و بازایی منابع.....
۱۸۴.....	۲-۳-۴ مدل های تمديد عمر محصول.....
۱۹۱.....	۳-۳-۴ مدل های اشتراکی.....
۱۹۷.....	۴-۳-۴ سیستم های خدمات محصول.....
۲۰۵.....	۴-۴ بازخورد اقتصادی چگونه بر نتایج زیست محیطی تأثیر می گذارد؟.....
۲۰۷.....	۱-۴-۴ تأثیرات مستقیم زیست محیطی مقیاس مدل کسب و کار دایره ای.....
۲۰۸.....	۲-۴-۴ تأثیرات غیرمستقیم زیست محیطی مقیاس مدل کسب و کار دایره ای.....
۲۰۸.....	نتیجه گیری.....
۲۱۱.....	منابع.....
۲۲۸.....	فصل پنجم: پیامدهای سیاستی.....
۲۲۹.....	۱-۵ مقدمه.....
۲۳۰.....	۲-۵ نقش دولت ها در توسعه اقتصادی.....
۲۳۲.....	۳-۵ نقش سیاست.....
۲۳۳.....	۱-۳-۵ ملاحظات کلی.....
۲۳۵.....	۲-۳-۵ مواقع مشترک برای پذیرش مدل کسب و کار دایره ای و پاسخ های احتمالی سیاست.....
۲۳۸.....	۴-۵ سازگاری با برنامه توسعه.....
۲۳۹.....	۱-۴-۵ اقدامات وزارتخانه ها برای ایجاد هماهنگی.....
۲۴۱.....	۵-۵ خط مشی های برای اجرای اقتصاد دایره ای.....
۲۴۱.....	۱-۵-۵ استراتژی های اساسی.....
۲۴۳.....	۲-۵-۵ اهداف اصلی استراتژی اقتصاد دایره ای.....
۲۴۴.....	۳-۵-۵ اقتصاد دایره ای به عنوان سیاست عمومی.....

۲۴۵	 ۴-۵-۵ برنامه عملیاتی اقتصاد دایره‌ای
۲۴۵	 نتیجه‌گیری
۲۴۶	 منابع
۲۴۸	 فصل ششم: اقتصاد دایره‌ای و اقتصاد دانش‌محور
۲۴۹	 ۱-۶ مقدمه
۲۵۱	 ۲-۶ اقتصاد مبتنی بر دانش
۲۶۳	 ۳-۶ اقتصاد دانش‌محور
۲۶۹	 ۴-۶ دانش در اقتصاد دایره‌ای
۲۷۱	 ۱-۴-۶ چارچوب دانش در اقتصاد دایره‌ای
۲۷۵	 ۵-۶ اقتصاد دایره‌ای و اقتصاد دانش‌محور
۲۸۲	 ۱-۵-۶ تأثیر اقتصاد دانش بر رقابت کشورهای اتحادیه اروپا
۲۸۶	 نتیجه‌گیری
۲۸۷	 منابع